

Vera Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945-1953*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2011, 431 str.

Knjiga koju ovdje predstavljamo autorice Vere Katz njena je doktorska disertacija, odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu u aprilu 2006. godine, a koju čini Uvod, zatim pet tematskih poglavlja, Zaključak, sažetak na engleskom jeziku, popis korištenih izvora i literature, popis kratica, te iscrpni indeksi osobnih imena i geografskih pojmova.

Na početku knjige, u Uvodu, autorica nas uvodi u problematiku, daje obrazloženje predmeta istraživanja i njegove strukture, objašnjava primijenjeni metod rada na ovoj knjizi te analizira prisutnost navedene teme u historiografiji. Period koji obuhvata ova knjiga okarakterisan je kao tranzicijski za čijeg su trajanja izvršene brojne promjene, naročito na društvenom i ekonomskom planu, a obilježene su procesom transformacije iz građanskog u socijalističko društvo. U prvom poglavlju prezentirani su osnovni podaci o Bosni i Hercegovini kao što su površina, položaj, geografske odlike i kratak osvrt na prošlost zemlje, a nešto više pažnje posvećeno je prirodnim bogatstvima zemlje i stanju privrede nakon Drugog svjetskog rata. U istom poglavlju analizirana je i demografska slika Bosne i Hercegovine i to prema rezultatima popisa stanovništva izvršenih između 1921. i 1953. godine, a posebna pažnja posvećena je broju stradalih tokom rata. Analizirana je struktura stanovništva prema spolu, broju domaćinstava i članova u njima, starosnoj dobi, dužini trajanja života, pismenosti, stručnoj spremi, nacionalnosti itd. Rezultati dobijeni u pojednim kategorijama uspoređeni su sa rezultatima popisa ostalih republika, što nam

daje mogućnost utvrđivanja pozicije Bosne i Hercegovine u jugoslovenskim okvirima. Redoslijed popisnih kategorija razmatranih u ovom poglavlju pokazuje da je akcenat stavljen na društvene i ekonomske pokazatelje, što u potpunosti odgovara naslovu i temi knjige.

U drugom poglavlju predstavljen je položaj Bosne i Hercegovine kao ravnopravne federalne jedinice u novoj državi, ali i sva neslaganja i razmimoilaženja unutar Komunističke partije Jugoslavije koja su prethodila ostvarenju takve pozicije. U nastavku teksta prati se proces uspostave i organizacije nove vlasti nakon okončanja sukoba, a potom i čitav niz modela unutrašnje administrativno-teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine. Upravo na ovim pitanjima mogu se vidjeti svi problemi procesa tranzicije iz jednog sistema u drugi. Da bi se bolje shvatili ovi problemi autorica analizira sastav partijskog članstva u Bosni i Hercegovini. Prva dva poglavlja su zapravo samo uvod u osnovnu temu ove knjige, kojoj je više pažnje posvećeno u narednim poglavljima.

Treće poglavlje prati proces preuzimanja privrednih kapaciteta zemlje, koje je počelo još za vrijeme trajanja ratnih sukoba. Stvaranje državne svojine, provođenje monetarne politike i uspostava državnog monopola nad prodajom određenih proizvoda (npr. sol, petrolej, kremen), trebali su omogućiti prijeko potrebne prihode za obnovu ratom uništene privrede, ali i snabdijevanje osiromašenog stanovništva. Kraj rata otvorio je nove perspektive za obnovu zemlje, a nova vlast je kao svoje prioritete odredila obnovu rudnika, industrijskih i energetske pogona. S ciljem povećanja produktivnosti, uvedene su stimulacije radnicima u vidu osnovnih životnih namirnica, a kako bi se zadovoljile potrebe privrede za kvalifikovanom radnom

snagom, organizirani su stručni tečajevi. Ubrzana industrijalizacija i velik priliv stanovnika u gradove stvorili su, pored poteškoća sa snabdijevanjem osnovnim životnim namirnicama, i druge probleme, a naročito je bilo izraženo neriješeno stambeno pitanje. Masovni pokreti ruralnog stanovništva i njihovi susreti sa novim, za njih nepoznatim, načinom života u gradovima stvorio je i druge čisto socijalne implikacije. Život u zajedničkim stambenim blokovima, malim sobama sa brojnim zajedničkim prostorijama (kuhinjama, hodnicima, toaletima), ljudima različitih navika i običaja, stvarao je brojne nesuglasice i ostavljao teške traume svim stanaarima. Prava je šteta što ovom pitanju nije posvećena veća pažnja, no to svakako može biti prostor za nova historiografska istraživanja. Osnovna odlika privrednog stanja Bosne i Hercegovine je siromaštvo, koje nije smanjeno, jer je upravo nagli proces industrijalizacije išao na račun životnog standarda stanovništva.

Četvrto poglavlje predstavlja najvažniji dio knjige i s razlogom mu je dato najviše prostora. Nakon preuzimanja kontrole nad svim privrednim tokovima u zemlji, nova vlast je započela sa planiranjem privrednog razvoja zemlje. Težište razvoja zemlje stavljeno je na proces industrijalizacije i elektrifikacije, a ciljevi i načini na koje ih je trebalo ostvariti bili su navedeni u Prvom petogodišnjem planu, usvojenom u aprilu 1947. godine. U ovom planu, pored ciljeva na saveznom, postavljani su i zadaci koji su trebali biti ostvareni i na republičkim nivoima, a time i u Bosni i Hercegovini. Petogodišnji plan Narodne Republike Bosne i Hercegovine usvojen u junu 1947. godine, kao i savezni, bio je vrlo detaljan i ambiciozan, a pored zacrtanih privrednih ciljeva, sadržavao je i ciljeve koje je trebalo ostvariti i u nauci, kulturi,

obrazovanju, zdravstvu, trgovini i snabdijevanju. Odgovornost za realizaciju plana snosila je Vlada NR Bosne i Hercegovine, a specijalne zadatke na ostvarenju zacrtanih ciljeva imale su partijske organizacije, koji su podrazumijevali agitacijske i propagandne aktivnosti u cilju motivacije stanovnika za rad na ispunjavanju zacrtanih ciljeva. Međutim, realizacija plana, kako na saveznom tako i na republičkom nivou, bila je ispod očekivanja. U istom poglavlju prezentirana je realizacija plana u Bosni i Hercegovini, čiji su rezultati upoređeni sa onim ostvarenim u ostalim republikama, što nam omogućava bolje sagledavanje ukupnog razvoja Bosne i Hercegovine. Razlozi za ovakvo podbacivanje su brojni, a autorica posebno ističe preambiciozno postavljene ciljeve, koje je realno bilo teško ostvariti, zatim česte promjene administrativno-teritorijalne podjele te reorganizacije državno-upravnog aparata, što je dovodilo do stalnog mijenjanja nadležstava u upravljanju, ali i sukob sa SSSR-om 1948. godine.

Pošto realizacija planova nije išla kako se očekivalo, 1953. godine usvojen je Ustavni zakon, kojim su pravno regulisane promjene ostvarene u proteklom periodu na političkom i privrednom planu, regulisani su odnosi između saveznog i republičkih nivoa, ostvaren veći uticaj proizvođača na privredne tokove preko radničkih savjeta i Vijeća proizvođača itd. Promjene, opisane u petom poglavlju, predstavljaju početak procesa prelaska na samoupravni socijalizam, a ujedno označavaju kraj perioda kojim se autorica bavila u ovoj knjizi, a koji je okarakterisala kao tranzicijski.

Tranzicija je pojam koji je najvjerovatnije najviše puta spomenut u knjizi, a tim pojmom autorica je okarakterisala čitav period. Koristeći obimnu izvornu građu i brojnu literaturu autorica prati osmogodišnji proces

transformacije predratnog građanskog u socijalističko društvo, uporedo sa procesom uspostavljanja i izgradnje nove vlasti, koja je i sama prošla kroz nekoliko faza. Iako je tema ove knjige ograničena na vremenski period od 1945. do 1953. godine, pojedini procesi su započeli još u ranijem, ratnom periodu, pa je i autorica povremeno izlazila iz zadatog vremenskog okvira. Knjiga obiluje detaljnim društvenim i ekonomskim podacima o Bosni i Hercegovini, najčešće tabelarno prikazanim, a posebna vrijednost knjige ogleda se u činjenici da su svi analizirani podaci upoređeni sa odgovarajućim u ostalim republikama. To nam daje mnogo bolju sliku o stvarnom položaju Bosne i Hercegovine u navedenom periodu, ali i omogućava lakše uočavanje faza u procesu tranzicije iz jednog sistema u drugi. Također, to je vjerna slika jednog perioda iz prošlosti Bosne i Hercegovine, a njena vrijednost je još i veća kada se uzme u obzir činjenica, koju navodi i sama autorica, da literatura za naznačeni period nije osobito obimna.

Tehnički, knjiga je vrlo dobro urađena, mada ima djelimično neprecizan sadržaj. Naime, od trećeg poglavlja (*Uspostavljanje državnog monopola nad gospodarstvom*) broj stranica na kojima se nalaze pojedina poglavlja navedena u sadržaju, ne odgovaraju stvarnom broju (odstupanja su u jednoj ili dvije stranice) sve do poglavlja "Izvori i literatura" na 407. stranici, što se podudara sa navedenim brojem u sadržaju. No, to nika-ko ne umanjuje vrijednosti knjige navedene na ovome mjestu.

MIRZA DŽANANOVIĆ

**Mitja Velikonja, *Titostalgija*.
Beograd: Biblioteka XX vek,
2010, 182 str.**

Brojna biografska djela o Josipu Brozu Titu bila su dio planirane izgradnje njegovog kulta ličnosti, dio izgradnje "Tita kao mita", "neprikosnovenog sina naroda i narodnosti". S raspadom federativne države započeo je proces detitoizacije i period kada se tema o Titu u izvjesnoj mjeri tabuizirala i ostavljala postrani. Međutim, u posljednje vrijeme, paralelno s novim trendom u pisanim i elektronskim medijima, objavljen je značajan broj radova o liku i djelu Josipa Broza Tita.

Objavljuju se djela koja svojom formom i sadržajem predstavljaju ekskluzivističke i senzacionalističke knjige koje, istina, imaju veliku prodaju. Nastaju uglavnom iz pera osoba koje su bile bliske Josipu Brozu Titu i otkrivaju detalje i pikanterije iz njegovog života. Na drugoj strani, objavljuju se radovi koji govore o Titu i titoizmu (svemu onome što se veže za njega) kao savremenom društveno-kulturološkom fenomenu, pa o tome pišu ne samo historičari već i etnolozi, antropolozi, kulturolozi, sociolozi, politolozi, novinari.¹

Jedna od takvih knjiga jeste *Titostalgija* Mitje Velikonje, slovenskog kulturologa, objavljena u ediciji Biblioteke XX vek iz Beograda. Knjiga je rezultat višegodišnjeg istraživanja autora na prostoru cijele nekadašnje Jugoslavije, pri čemu se autor koristio metodama posmatranja, učestvovanja, analiziranja pojavnih oblika i manifestacija (vizualne kulture, suvenira, grafita, fotografije, ikonografije, enterijera, scenografije,

¹ Jedna od takvih studija jeste knjiga "O Titu kao mitu. Proslava Dana mladosti u Kumrovcu", koju su uredile Nevenka Škrbić-Alempijević i Kristi Mathiesen-Hiemdahl, a objavljena je u izdavaštvu Srednje Europe u Zagrebu 2006.